

226

*Naselje: Tolmin**Občina: Tolmin**Ime: grad Kozlov rob**Področje: A, UA, Z**Obdobje: srednji vek, novi vek**Vrsta dela: 6, 7*

V skladu s programom Ministrstva za kulturo in Občine Tolmin za obdobje 1996–2000 potekajo na Kozlovem robu nad Tolminom arheološke raziskave in gradbeno-konservatorska sanacija grajskih ruševin. Strokovna dela izvaja Center za srednjeveške in novoveške študije Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani s sodelovanjem Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica in Goriškega muzeja.

V srednjeročno zastavljeni spomeniškovarstveni akciji gre za preverjanje možnosti naselitvenih faz, starejših od renesanse, za zavarovanje obstoječe grajske gmote pred nadaljnjim propadanjem in vzpostavitev prepoznavnega in urejenega arhitekturnega spomenika v smislu arheološkega parka.

V letu 1997 so arheološke raziskave potekale 32 delovnih dni, in sicer od 9. junija do 17. julija 1997. Stalno ekipo so sestavljali arheolog, arhitekt, dva absolventa arheologije in šest delavcev iz programa javnih del Občine Tolmin. Občasno sta se jim pridružili še arheologinja in dokumentalistka iz Goriškega muzeja.

Z arheološkim izkopavanjem so bile povsem odstranjene recentne ruševine do renesančno-baročnega nivoja. Na dvorišču je bil tlak iz rečnih prodnikov sorazmerno dobro ohranjen, pa tudi v skromnih ostankih stavb je hodni estrih ostal čvrst. Večina najdb nad tlakom pripada 20. stoletju, saj so starejše plasti odstranili že med velikimi očiščevalnimi posegi v letu 1964. Le na dveh mestih smo naleteli na poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške samostrelne pušične osti ter keramične in koščene fragmente.

Z izkopom na površini 6 m x 8 m v jugozahodnem delu dvorišča smo želeli preveriti Pieronijevo skico, ki na tem mestu prikazuje tloris stavbe, podobne kapeli, vendar na sledove nismo naleteli. Poglobitev pod nivo tlaka je namreč pokazala, da je bil vrh griča v poznem 16. ali zgodnjem 17. stoletju skoraj vodoravno poravnal, tako da je bila skala na platoju odklesana. Pod ohranjenim tlakom je na živi skali tako kvečjemu samo izravnalna, sterilna plast kamnitnega drobirja, brez kakršnihkoli ostankov naselitvenih faz. V tem času sta bila, sodeč po gradbeno-tehničnih sledih na terenu in starosti arheološkega gradiiva, ki ga hrani Goriški muzej in je razstavljeno v Tolminski muzejski zbirki, urejena filtra skupaj z vreteni v obeh cisternah. Pisni viri pa ponujajo možnost, da je vsaj ena od cistern nastala v tem času povsem na novo. V vzhodnem delu se tudi danes nad nivo dvorišča dviga samo še živa skala, ki je bila priklesana in uporabljena kot sestavni del neke stavbe. Ta objekt je bil v

Kozlov rob nad Tolminom, ostanki dvoriščne stavbe. Spredaj ledenica, zadaj prostor ob vhodu z ostanki estriha, v ozadju začasni leseni most prek obrambnega jarka (foto Mitja Guštin).

enem delu uporabljen v sistemu branjenega vhoda v grad, v zahodnem delu pa so naravno razpoko v skali izkoristili zato, da so jo izoblikovali v ledenico oz. shrambo.

Odstranili smo vse deponije kamenja, klesancev, opeke, gline in peska, ki so nastale med deli v letih 1964 in 1996. Približno 40 m³ peska smo preložili v vzhodno cisterno. Odkrita površina je bila po koncu raziskav in dokumentiranja zaščitena s cestarskim filcem, nasuta z zemljo in večinoma zatravljena. Obe cisterini in ledenica so prekrite s plohi. Tako je spet razvidno celo, skoraj horizontalno grajsko dvorišče, ki se od vhodnega predela na vzhodu proti zahodu dviga le za približno 0,50 cm.

Čiščenje stopnišča z dvorišča v klet, kjer je bila v novejšem času urejena kapelica grajskega zavetnika sv. Martina, je pokazalo, da gre za sekundarno položene stopnice, med katerimi sta dve izdelani iz fragmentov renesančnega portala. Pod njimi so še povsem razvidne prvotne kamnitne klade in ostanki stenskih ometov.

Od načrtovanih konservatorskih del smo realizirali montažo začasnega lesenega mostu čez grajski jarek in uredili dostop po nekdanji poti preko bastije. Drugih gradbenih sanacijskih del zaradi finančnega stanja celotne akcije v letošnjem letu nismo izvedli.

V Tolminskem zborniku 1997 sta bila objavljena dva prispevka, in sicer: M. Guštin, Grad na Kozlovem robu nad Tolminom; Arheološka-sanacijska dela in programi, in B. Žbونا Trkman, Renesančne najdbe za gradu nad Kozlovim robom.

Dušan Kramberger

227

Naselje: Tolmin

Občina: Tolmin

Ime: grad Kozlov rob

Področje: A, UA

Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 6,7

Na območju gradu na Kozlovem robu nad Tolminom so bili v času od 21.09.1998 do 14.11.1998 pozidani predrti zidovi v južnem kletnem prostoru, zdaj imenovanem "kapela", delno sanirano zahodno obzidje grajskega jedra in opravljen manjši sondažni izkop v zahodnem medzidju.

V južnem kletnem prostoru, zdaj imenovanem "kapela sv. Martina", smo najprej odstranili pribl. 0.40 m humusnega in ruševinskega sloja do ostankov najmlajšega talnega estriha. Arheološkega gradiva, razen nekaj žebeljev nedoločljive starosti, v tem nasutju ni bilo. Zidarji so potem s pomočjo delavcev iz programa javnih del zazidali zahodni zid "kapele", predrt med I. svetovno vojno zaradi prehoda v strelsko gnezdo. V severnem zidu "kapele" so rekonstruirali vratno odprtino z dvodelnim segmentnim lokom. Popravili in do višine dvorišča so pozidali še južni zid stopnišča s priključkom na severni zid "kapele" v kletnem predprostoru. V stopniščnem zidu je prikazana zasekanina oz. ležišče za poševni banjasti obok

nad stopniščem in peta loka nad prvo spodnjo stopnico. Mimogrede pa je bil z arheološko risbo dokumentiran še prostor na nivoju dvorišča, ki se je pojavil po čiščenju preostalega oboka nad "kapelo".

Pod močno posutim zahodnim obzidjem grajskega jedra smo najprej odkopali ruševinsko nasutje do zgorajnja roba zdrave fasade v globini 1 - 3 m. Razen železne pušične osti, fragmenta renesančne slikane posode in odlomka poznosrednjeveške kuhinjske keramike, vse v sekundarni legi, starejših arheoloških najdb ni bilo. Pač pa smo nabrali precej drobcev granate in železni del vojaškega krampiča. Vse gradivo smo predali v Goriški muzej - Tolminsko muzejsko zbirko. Pri čiščenju in spiranju zidov se je pokazala velika luknja, ki je nastala ob polnem zadetku granate med I. sv. vojno. Vojaška posadka poškodbe ni popravljala, ampak jo je izrabila za ureditev novega dostopa v grajsko jedro z zahodne strani, ki je obiskovalcem služil vse do letos. Derutno obzidno lice smo popravili dobrih 6 m v dolžino, povprečno 1,20 m na globoko in 3,50 m visoko, t. j. nekaj več kot do polovice še razpoznavne višine obzidja. Vsa popravila so temeljila na odkritih sledovih konstrukcij in arhitektonskih detajlov. Dosledno je bil spoštovan historični način zidanja kamnitih zidov, vključno s prezentacijo dveh okroglih tramovnic. Na gradu zaenkrat še ni dokončno sproščene nobene površine za deponijo ruševinskih nasutij, zato smo bili prisiljeni spodnji pas popravljene zidu spet zasuti.

Po sklepu vodstva akcije in strokovne komisije ZVNKD Gorica je bila v zahodnem medzidju, kjer se je nad terenom v dolžini približno 6,00 m kazal nizek zidec, izkopana manjša arheološka sonda. Abs. arheol. Miha Mlinar, delavec GM-Tolminske muzejske zbirke je na letel na kompakten, dober meter visok zid, v razdalji pribl. 5 m, vzporeden zahodnemu zunanjemu grajskemu obzidju. Štud. arheol. Boštjan Šturm je potem izkop očistil in še nekoliko razširil. Razen dveh kovanih žebeljev arheoloških najdb ni bilo, tako da časovne opredelitve zaenkrat niso možne. Po načelih stratigrafskega izkopavanja je bila sonda dokumentirana, nato pa pokrita s cestarskim filcem in zasuta. S konservatoriko N. Osmuk smo po detajlnem pregledu situacije in pretresu različnih razlag mnenja, da je spodnji del zidu opiral zemljeni okop, ki je segal vse do sedanjega zunanjega venca grajskega obzidja. Tako bi utegnili biti vhod in grad nekajaj zavarovan s palisadami, kar je sicer redka, a znana srednjeveška obrambna ureditev. Na notranji strani pa je zid zamejeval prostor s sledovi stojk, katerega tla so bila izravnanja z debelo plastjo lomljenih kamnov, povezanih z apneno malto. Lokacija približno ustreza zgradbi, ki je v Pieronijevem tlorisu opredeljena kot hlev. Območje se še naprej varuje in je namenjeno za sistematsko arheološko raziskavo, ki bi pojasnila vprašanje okopa, prostora in druge neznanke iz starejše zgodovine gradu.

Vsa dela na vrhu Kozlovega roba so razmeroma komplicirana, ker sedanja razgledna pot dopušča le peš dostop, dolg približno 30 min. hoje brez tovara. Historične poti na grad po severnem pobočju se ne da urediti za prevoz s traktorji brez obsežnih in narovarstveno nedopustnih posegov v strmo pobočje. Zelo